

"Frånvaron av censur och indragningsmakt utgör kärnan i all tryckfrihet"

Tryckfriheten i fara

Den svenska regeringen har redan enligt tryckfrihetsförordningens före kriget givna lydelse stora möjligheter att ingripa mot skrifter, som anses farliga för riket. Sålunda stadgas om straff för "falska rykten eller lögnaktiga uttalanden", som äro ägnade att framkalla fara för den allmänna ordningen eller rikets säkerhet och för "förgripliga" omdömen och yttranden om främmande stater, deras styrelse och förhållanden. Dessa bestämmelser ha, i vad de angå uttalanden rörande främmande makter, under det nuvarande kriget återopats ojämförligt oftare än någonsin förr. Flera tiotal åtal ha anställts på grund av skriftliga yttranden, som ansetts kränkande för främmande stater eller statsöverhuvuden. Därjämte kan enligt skilda bestämmelser regeringen, respektive justitieministern, konfiskera skrifter, som framkalla missämja i förhållande till främmande makt, även om dessa skrifter icke äro straffbara. Dessa bestämmelser, som tidigare ansågos föråldrade och av vilka

en — den som gäller justitieministerns konfiskationsrätt — icke sedan nära ett århundrade tillämpats ha sedan september 1939 använts i åtminstone ett tiotal fall. Till en början begagnade justitieministern sin befogenhet i detta hänseende blott i fråga om böcker och broschyrer men under senaste tiden (tidningen *Trots Allt* den 17 maj) har förekommit, att även periodisk skrift utan rättegång konfiskerats. Det stora flertalet åtal och andra ingripanden har gällt uttalanden rörande Tyskland; bland konfiskationerna utan åtal märkas de, som avsett olika upplagor av Rauschniggs "Samtal med Hitler" och Harold Nicolsons bok om orsakerna till Englands inträde i kriget. Det är tydligt, att den tyska regeringen — i motsats till alla andra regeringar — systematiskt söker förmå den svenska regeringen att utnyttja sina möjligheter att beskära tryckfriheten. Samtidigt bör beaktas, att antalet åtal och konfiskationer likväl varit relativt begränsat, och att inskridanden hittills knappast gjorts mot från varje smädlig ton fri kritik. Det torde kunna antagas, att regeringen på ett sätt, som det utan ingående kännedom om förhållandena är svårt att värdesätta, sökt tillfredsställa de mest energiska utländska anspråken utan att binda den sakliga kritiken.

Genom en under medverkan av riksdagen beslutad förordning av den 1 mars 1940 erhöll regeringen på en viktig punkt nya befogenheter. Enligt förordningen kan regeringen vid krig eller krigsfara eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden besluta om transportförbud å periodisk skrift, som enligt vissa bestämmelser varit föremål för indragning eller förklarats brottslig av jury och vars innehåll vid upprepade tillfällen visat sig ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet eller skada rikets förhållande till främmande makt eller åsyftat att förbereda samhällsordningens omstörtande med hjälp av främmande makt eller eljest med våldsamma medel. Dessa föreskrifter tillkommo närmast i anledning av reaktionen mot den kommunistiska pressens hållning under det rysk-finska kriget och ha huvudsakligen tillämpats för att försvåra distributionen av denna press. I ett fall har likväl en icke kommunistisk tidning (*Trots Allt*) drabbats av transportförbud. Några nationalsocialistiska tidningar ha däremot icke blivit föremål för transportförbud, vilket kan förklaras därav, att de få åtal, som anställts mot dylika tidningar, icke resulterat i fällande dom.

Av vida större betydelse är det förslag till grundlagsändringar jämte särskild lag (proposition nr 269), som nu behandlas av riksdagen. Förslaget bygger på en utredning, som föranstaltades enligt regeringsbeslut den 22 december 1939, men regeringen har i icke oväsentliga hänseenden gått utöver de sakkunnigas yrkanden. Sådant förslaget nu föreligger, är det utomordentligt vittgående. Att, såsom på vissa håll skett, beteckna det

samma såsom endast en utbyggnad av tryckfrihetsförordningens gällande regler, är helt enkelt orimligt. Så vitt jag med ledning av den i sakkunnigbetänkandet och propositionen givna redogörelsen för utländsk lagstiftning och andra tillgängliga uppgifter kan bedöma, *möjliggöra de föreslagna bestämmelserna i förslaget, jämte redan förefintliga stadganden, större inskränkningar i tryckfriheten under fredstid än någon i en demokratisk stat för närvarande gällande lagstiftning.*

Tre skilda former av ingripanden förutses i förslaget: förhandsgranskning (censur) av tryckta skrifter, förbud att i riket införa sådana skrifter, utgivningsförbud rörande periodiska skrifter. De två förstnämnda åtgärderna kunna vidtagas, så snart riket är i krigsfara, utgivningsförbud får däremot utfärdas endast vid krig. De nu refererade bestämmelserna återfinnas i den föreslagna nya texten i tryckfrihetsförordningen. Närmare föreskrifter skola införas i en vanlig lag ("med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara") som förutsättes skola antas vid innevarande riksdag för att träda i kraft sedan vederbörande grundlagsändringar definitivt antagits, d. v. s. vid 1941 års lagtima riksdag.

I den nämnda lagen talas om de allmänna intressen, ifrågavarande åtgärder skola tjäna. Utgivningsförbud kan av regeringen meddelas, om innehållet i periodisk skrift upprepade gånger varit "ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet eller skada rikets förhållande till främmande makt eller undergräva krigslydnaden eller ock därmed åsyftats att förbereda samhällsordningens omstörtande med våldsamma medel eller med hjälp av främmande makt". Till skydd för samma intressen kan regeringen meddela bestämmelser om censur, varvid granskningmyndigheten kan tilläggas befogenhet att giva föreskrifter; vidare kan justitieministern förbjuda införande av skrifter från utlandet. Enligt lagen kräves vidare samverkan med riksdagen. Utgivningsförbud, respektive censur och införsel förbud, får ej, då riksdagen är samlad, införas utan dess samtycke. Om riksdagen icke är samlad och ej skall sammanträda inom trettio dagar, skall riksdagskallelse utgå och regeringens beslut upphör då att äga giltighet, därest riksdagen icke inom trettio dagar efter det den sammanträtt stadfäst beslutet.

De sistnämnda bestämmelserna synas erbjuda betryggande garantier mot att regeringen ensam missbrukar de nya institut, som föreslås till införande. Det är icke denna sida av saken, som i första hand väcker betänkligheter. Vad som oroar är, att enligt förslaget de mest betydelsefulla momenten i den svenska tryckfriheten i vissa situationer skola förlora grundlagskaraktär och i stället givas mindre styrka än vanliga lagbestämmelser. Frånvaron av censur och indragningsmakt utgör i själva verket kärnan i all tryckfrihet; ofta brukar tryckfrihet definieras såsom en rätt att *fritt*

utgiva skrifter, med skyldighet att sedan inför domstol svara för deras innehåll.

Emellertid är ostridigt, att för vissa ändamål åtminstone ett censurförfarande kan vara påkallat under krig eller vid krigsfara. I första rummet gäller detta uppgifter om militära anordningar. På denna punkt har regeringen också redan genom en kungörelse av den 12 april 1940 meddelat långt gående förbud. Även för andra mera begränsade syften framstå bestämmelser om censur, möjligen också om indragningsmakt, såsom starkt motiverade.

Men regeringen har icke nöjt sig härmed. Vad som framför allt frapperar i propositionen är den ytterst allmänna bestämningen av de intressen som skola skyddas. Censur och införsel förbud vid krigsfara, respektive utgivningsförbud under krig, kunna tillgripas med hänsyn till rikets säkerhet och dess förhållande till främmande makt. Med uttryck som dessa uppställas knappast några gränser av reell betydelse. Varje debatt, som en svensk regering finner olämplig, varje kritik av en främmande makt, som denna finner obehaglig, kan hindras genom regeringens censurdirektiv och indragningsbeslut.

Nu förklaras från regeringshåll, att någon begränsning av den i egentlig mening inrikespolitiska diskussionen icke är påtänkt. Utgår man från att denna deklaration för framtiden blir bestämmande — och det finnes ingen anledning att betvivla dess ärlighet — kvarstår från demokratisk synpunkt främst frågan om diskussionsrätten i fråga om främmande makter. Det är, synes det, på denna punkt som debatten kring regeringsförslaget borde koncentreras. Här ligger den väsentliga anledningen till oro i detta förslag.

Låt oss erinra om de möjligheter att inskrida mot uttalanden rörande främmande makter, som skulle föreligga, om regeringspropositionen antoges. Under lugna tider kan regeringen 1) åtala yttranden, som äro "förgripliga" (det mest allmänna och oklara ord som i detta sammanhang kan tänkas) i fråga om främmande stater, deras regeringar och regeringssätt, deras inre och yttre förhållanden; varje kritik av utländska förhållanden skulle kunna ge anledning till åtal enligt paragrafen, om ej juryinstitutionen gjorde en extensiv tillämpning av densamma omöjlig. Vidare kan regeringen 2) konfiskera vilka skrifter som helst, som föranleda missnöje hos främmande stat, även om skriften ej är straffbar. Vid "under utomordentliga av krig föranledda förhållanden" 3) kan regeringen tillika förordna om transportförbud. Vid krigsfara skulle regeringen vidare kunna 4) förbjuda införsel av skrifter, som kunde skada förhållandet till främmande makt och 5) genom censur hindra uttalanden i svenska skrifter (periodiska och andra) av sådant innehåll. Slutligen skulle regeringen 6) vid krig kunna av samma skäl införa

utgivningsförbud för periodisk skrift. Men redan vid krigsfara uppstår en hopning av befogenheter, som väl kan betecknas som fantastisk. Regeringen kan — bortsett från rätten att meddela transport- och införsel förbud — välja mellan att censurera, åtala och konfiskera.

Hur ter sig då ur denna synpunkt censurinstitutionens införande? Först och främst bör beaktas, att den grundläggande förutsättningen för censur — krigsfara — kan åstadkommas av varje makt, som är missnöjd med den svenska pressens hållning och på grund härav riktar krav mot den svenska utrikesledningen. Tyskland har i en rad fall, både i fråga om Sverge och andra länder, vänt sig mot i pressen gjorda uttalanden på ett sådant sätt, att fruktan för en väpnad aktion uppstått. Intet är naturligare än att fullfölja denna linje: man hotar på grund av att offentliga uttalanden i press och litteratur icke anses önskvärda och framkallar härigenom krigsfara och censur. De utländska påtryckningar, som hittills kunnat resultera endast i åtal, straff och konfiskationer, kunna sålunda, om regeringsförslaget antages, också leda till att den svenska opinionen officiellt censureras.

Följderna av censuren införande kunna ses ur två aspekter: en utrikespolitisk och en inrikespolitisk. Ur den förra synpunkten uppstår spörsmålet, om en avspänning i förhållande till det hotande landet verkligen står att vinna på denna väg. För närvarande kan regeringen ställa sig avvissande mot vissa långtgående utländska krav på inskridanden mot den svenska pressen genom att hänvisa till tryckfrihetsförordningens regler och sedan lång tid följd praxis, och framför allt kan den hävda, att den icke är ansvarig för gjorda uttalanden, då den saknar möjlighet att på förhand beivra dem. Införes censur blir läget ett annat. Varje uttalande, som anses olämpligt, har då granskats av officiella myndigheter, och en del av ansvaret måste återfalla på regeringen, som tillsätter och dirigerar dessa myndigheter. Regeringen kan icke skylla på pressens frihet, ty pressen är icke längre fri. Måste icke följderna bli ständigt ökade krav från den främmande maktens sida och ständigt ökad undfallenhet från den svenska regeringens? Och försättes icke regeringen, om den på en viss punkt vill göra motstånd för att värna resterna av svensk tryckfrihet, i ett sämre läge än nu?

Det påstås, att den inrikespolitiska debatten icke beröres av propositionen. Men denna skillnad mellan inrikes- och utrikespolitisk debatt kan icke upprätthållas. Det är icke möjligt att effektivt kritisera kommunism och national-socialism i Sverge, om dessa rörelser måste behandlas som rent interna företeelser. I den mån censuren skyddar de utländska diktaturerna, skyddar den också de svenska diktaturrörelserna. Vi få kanske kritisera vår egen regering, som vi ha anledning att vara nöjda med, men icke de rörelser, som utgöra en fara för den demokratiska regeringen och den demokratiska regimen. (Även

om regeringen enligt bemyndigande skulle upplösa diktaturpartierna, behåller denna tankegång sin giltighet.) Måste icke en censur, som framkallas av krigshot, undergräva motståndskraften just i förhållande till den nation som hotar oss?

Det enda motiv, som anförts och rimligen kan anföras (för regeringens förslag på denna punkt är att rikets fred kan sättas i fara genom skriftliga uttalanden mot en främmande makt. Man torde icke härmed avse, att enstaka uttalanden i extrema organ skulle kunna leda till en krigisk aktion; så impulsivt lär icke politiken skötas i något land. Snarare torde menas, att en mera allmän kritik av en främmande stat kan uppfattas som ett bevis på att Sverige icke känner neutralt och att det därför icke heller kan väntas upprätthålla sin neutralitet; vederbörande främmande stat skulle på detta sätt kunna föranledas att börja ett slags preventivkrig mot Sverige. Det är svårt att godta denna tankegång. Har icke Sverige under den senaste tiden visat sin vilja till neutralitet på ett sätt, som icke kan missförstås? Har icke den svenska pressen verkat för neutralitetspolitiken och i överensstämmelse med den diskretionens och återhållsamhetens linje, som regeringen anbefallt? Och finnes det någon som helst anledning att anta, att denna press i framtiden skall söka driva en aktivistisk politik? Riskerar man icke att genom en av främmande makts påtryckningar influerad censur göra en press, som redan är försiktig, neutral och följsam, till undergiven och därmed i grunden defaitistisk?

Herbert Tingsten